

Е.А.КАЛЬНИЦЬКИЙ, кандидат філософських наук, доцент

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ НА ТЛІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ЭВОЛЮЦИЯ ФОРМ ПОЛИТИЧЕСКОГО ТЕРРОРИЗМА НА ФОНЕ
ГЛОБАЛИЗАЦИЙНИХ ПРОЦЕССОВ

AN EVOLUTION OF FORMS OF POLITICAL TERRORISM IS ON
BACKGROUND OF GLOBALIZATSIYNIKH OF PROCESSES

Рецензент: Е. М. Мануйлов, доктор філософії, професор.

Показано, що динамічний розвиток глобалізаційних процесів, впливає на еволюцію форм політичного тероризму. До ключових відносяться: спроби вирішення політичних проблем за рахунок силового примусу; зростання деструктивного та міжцивілізаційного характеру сучасного тероризму; активізація політичного тероризму в демократичних суспільствах; зрощення тероризму з організованою злочинністю; професіоналізація тероризму; зростання релігійного фактору; застосування засобів масової інформації; перетворення політичного тероризму на засіб політичних провокацій; поширення політтехнологічного тероризму; зростання воєнної складової тероризму. Зазначено, що цивілізаційна криза створює певні сприятливі умови для виникнення та поширення політичного тероризму

Ключові слова: глобалізація, політичний тероризм, інтеграційні процеси.

Показано, что динамическое развитие глобализационных процессов, влияет на эволюцию форм политического терроризма. К ключевым относятся: попытки решения политических проблем за счет силового принуждения; рост деструктивного и межцивилизационного характера современного терроризма; активизация

политического терроризма в демократических обществах; сращивание терроризма с организованной преступностью; профессионализация терроризма; рост религиозного фактора; применение средств массовой информации; превращение политического терроризма на средство политических провокаций; распространение политтехнологического терроризма; рост военной составляющей терроризма. Отмечено, что цивилизационный кризис создает определенные благоприятные условия для возникновения и распространения политического терроризма

Ключевые слова: глобализация, политический терроризм, интеграционные процессы.

It is noted that dynamic development of globalization processes, influences on the evolution of forms of political terrorism. To key features: attempts of decision of political problems are due to a power compulsion; growth of destructive and interciviliation character of modern terrorism; activation of political terrorism is in democratic societies; accretion of terrorism is with the organized crime; professionalization of terrorism; growth of religious factor; application of mass medias; transformation of political terrorism is on the mean of political provocations; distribution of political technological terrorism; growth of military constituent of terrorism. It is marked that a civilization crisis creates favourable terms are certain for an origin and distribution of political terrorism

Keywords: globalization, political terrorism, integration processes.

Постановка проблеми. Тероризм має багатовікову історію, але тільки у XXI столітті він став постійно діючим та активним фактором політичної боротьби на міжнародній арені, в межах окремих держав, вкрай небезпечним явищем в соціально-політичному житті країн, міжнародних відносинах світового співтовариства, самостійною причиною та воєнною силою в глобальному вимірі.

Метою даної статті є визначення впливу сучасних світових глобалізаційних процесів на еволюцію форм політичного тероризму.

Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить, що трансформація тероризму пов'язана з певними процесами світового розвитку. До цих процесів слід віднести перш за все ті, які пов'язані з глобалізацією,

цивілізаційною кризою, порушенням двополюсного світу та наслідками „холодної” війни [1, с.21; 4, с.68, 5, с.24].

Так, завдяки процесам глобалізації позначився величезний розрив поміж державами так званого „цивілізованого”, „іншого” та „варварського” світу. Слабкі держави не в змозі дати адекватну відповідь економічній та військовій могутності держав „цивілізованого” світу і об’єктивно примушені до використання асиметричних форм протидії, в тому числі й терористичної спрямованості [6, с. 43].

На світовій арені з’явилися могутні транснаціональні структури зі своїми корпоративними інтересами, які далеко не завжди співпадають з інтересами держав. Так, наприклад, через зони внутрішніх збройних конфліктів легше здійснювати поставки наркотиків, а сепаратистський наркотрафік сприяє створенню досить вагомого додаткового джерела фінансових коштів для придбання зброї, утримання бандформувань та терористичних груп, організації терористичних акцій тощо.

Глобалізація надала значного поштовху розвитку сучасних інформаційних систем, які дозволили терористам вийти на якісно новий, глобальний рівень організації та ефективності діяльності.

Велика різниця в рівні життя „цивілізованого” та „іншого” світу породжує та посилює масові міграційні процеси. Але, заливши свої бідні країни, мігранти потрапляють до числа найменш забезпеченої та соціально-пригніченої групи людей, що ментально не сприймають цивілізаційних цінностей і тому певною мірою здатні до використання за інтересами терористичних структур.

Розпад міжнародної системи, яка склалася після Другої світової війни, зростаюча національно-державна свідомість призвели до різкого зростання числа держав, виникнення яких так або інакше пов’язане з процесами нестабільності. Але слід нагадати, що тероризму віддають данину і достатньо життєздатні держави (США, РФ, Великобританія, Іспанія та ін.).

На трансформаційні процеси сучасного тероризму, на нашу думку впливає цивілізаційна криза, наслідки якої все більше торкаються пересічної людини, її відчують широкі верстви населення всього сучасного світу.

Безперечно, західна цивілізація дозволила країнам із західною культурою та західною системою цінностей побудувати більш розвинене суспільство, але в той же час західна система цінностей через зниження культури, приниження духовності та панування товарно-грошових відносин привели сучасну західну культуру до примітивного рівня – сформувала суспільство споживання матеріальних та духовних його надбань.

Підрив родинних устоїв призводить до падіння народжуваності, а успіхи медицини (виживає не найсильніший, а кожен народжений з усіма захворюваннями та вадами) – до занепаду. Тому природно, що подальший розвиток світової цивілізації супроводжується загостренням демографічної проблеми. Робочі місця, які потребують кваліфікованої робочої сили, залишаються вакантними.

В цілому західна система цінностей формує спосіб життя, який не для всіх може бути прийнятним та викликає почуття відчуженості. З країн, які неприйнятно ставляться до західної культури та її цінностей і в цілому до духовного аспекту західної цивілізації, формуються могутні міграційні потоки, які спрямовані до країн “цивілізаційного” світу.

В провідних країнах світу існують та розвиваються спільноти, які проявляють категоричне неприйняття їхнього державного уряду, суспільного ладу, системи моральних цінностей, способу життя в цілому та не приховують своїх намірів не тільки боротися з ними, але й змінювати їх у бажаному напрямку радикальними засобами.

Треба визнати, що більшість терористичних угруповань були створені в часи „холодної війни” у біполярному світі. Спецслужби СРСР, США,

Великобританії та Франції не тільки заснували їх у величезній кількості в країнах Азії, Африки та Латинської Америки, озброїли та навчили терористичній діяльності, але й жорстко контролювали цю діяльність.

Зараз ці угруповання вийшли з-під контролю владних структур, що їх породили. Так, постать Бен Ладена в часи війни радянських військ в Афганістані цілком задовольняла США. Але коли вони не почули його заклику звільнити Кувейт в часи нападу на нього з боку Іраку у 1990 році виключно силами країн арабського світу і звернення до їх керівництва з пропозицією стосовно створення мусульманської ударної бригади і почали операцію „Буря в пустелі”, цей лідер партизанського руху в Афганістані, породжений суданським богословом Аль-Турабі, засновником глобальної мережі ісламського екстремізму Аль-Каїди, по-перше, засудив владу своєї країни за те, що вона допустила американців на свою територію, а, по-друге, повністю вийшов з-під контролю США.

Наведені факти дають нам підстави стверджувати, що розпад біполярного світу, і поява однополярності стають все більш вагомими факторами, що сприяють розмаху тероризму.

Таким чином, негативні наслідки глобалізації та цивілізаційної кризи, розпаду біполярного стану сучасного світу об'єктивно сприяють трансформаційним процесам сучасного тероризму, обумовлюють його поширення та набувають рис найнебезпечнішого явища в суспільно-політичному житті як окремих країн світу, так і світової спільноти в цілому.

Аналіз процесів світового розвитку та їх впливу на стан сучасного тероризму дозволяє нам окреслити деякі тенденції щодо його трансформації:

– зростання міжцивілізаційного та деструктивного характеру сучасного тероризму, поширення дій, спрямованих проти людства та загальнолюдських цінностей, руйнування матеріальних та духовних

символів, масові отруєння, радіоактивне зараження та зараження небезпечними хворобами, поширення епідемій, прагнення терористичних угруповань до міжнародного визнання, зазіхання на різноманітні аспекти мирного співіснування та співробітництва держав. Так, 11 вересня 2001 року в США було зроблено спробу терористичною атакою літаків на хмарочоси та Пентагон зруйнувати цінності американського способу життя. Теракти у Росії – це не тільки і не стільки замах на життя людей, скільки виклик сучасного тероризму загальнолюдським цінностям та вкрай зневажливе ставлення до них. Захоплення заручників в Іраку – це акти політичного тероризму, які мають спрямованість на підрив мирного співробітництва держав. І треба підкреслити, що все це робиться під гаслами міжнародного визнання тероризму як глобальної політичної сили та поважливого ставлення світової спільноти до її цілей та шляхів щодо її реалізації;

– поширення спроб вирішення фундаментальних політичних проблем за рахунок силового примусу із застосуванням диверсійно-терористичних акцій, доволі часто приховуються ідеями зростання терористичної загрози з боку окремих держав, або виступають об'єктивною формою насилля в суспільно-політичних процесах. Треба зазначити, що народно-визвольна боротьба (яка зазвичай має риси партизанської або громадянської війни, революції тощо), що спрямована проти поневолювачів або антинародних політичних режимів і визнавалася міжнародним співтовариством справедливою, завжди містила як одну зі складових диверсійно-терористичні акції. Тому застосування поняття „тероризм” до аргументування цих політичних подій або придушення народно-визвольної боротьби під прикриттям боротьби з тероризмом йде всупереч з визнаними світовим співтовариством фундаментальними міжнародно-правовими нормами, що перш за все призводить до правової заборони всіх видів національно-визвольної боротьби. Загальновідомо, що за своєю

природою право є явищем політичним, засобом політики [5, с. 38; 7, с.14]. Але в той же час право як самостійна соціальна цілісність виступає не тільки як засіб політики, але й як її обмеження. Якщо політичні сили діють в обхід норм права або вдаються до їх порушення, протиставляючи законність доцільності, неминуче виникають загрози безпеці особистості, суспільства, держави;

– *інтернаціоналізація тероризму як можливий негативний наслідок глобалізаційних процесів.* Об'єднання сучасного тероризму є своєрідною мережею організацій, угруповань та рухів, розкиданих по всьому світові, дуже специфічних за своїм змістом, формами зв'язків та відносин. Не маючи більш-менш вагомій засновницької та союзницької бази, вони зберігають досить міцну єдність на засадах, притаманних тільки їм цінностей. Так, Аль-Каїда застосовує широкі міжнародні тенета з метою підтримки зв'язків між екстремістами не тільки в арабському світові, але й у Європі, Азії, США та Канаді. Разом з цим, у межах спільного фронту тероризму існують об'єднання терористичних угруповань та загонів бойовиків, адаптованих до проведення операцій в тому чи іншому регіоні. Вони мають свої бази для ведення воєнно-терористичної діяльності з постійними військовими формуваннями суверенних держав, а також для здійснення терористичних акцій на їх теренах (Чечня, Узбекистан, Таджикистан та ін.). Західні дослідники тероризму називають її “центрами регіонального впливу” або “центрами тероризму”. Так, „парасолькова” базова організація Аль-Каїда – це не тільки “Ісламська армія визволення святинь”, “Міжнародний ісламський фронт джихаду проти іудеїв та християн”, пакистанське товариство вчених-богословів, партизанський рух в Кашмірі, рух джихад в Бангладеш, афганське військове крило “Рада та реформа”, але й мережа з багатьох суспільних організацій в різних країнах світу, які мають свободу вибору діяльності та окреслюють свої завдання незалежно від інших [3, с.15]. Таким чином, в сучасному тероризмі дедалі

більшого значення починають набувати горизонтальна самоорганізація та взаємодія локальних структур, створених на різних територіях. Це призводить до змін традиційної картини світу: суб'єктами політики стають етнічні, релігійні, національні та соціальні рухи, багато з яких зовсім не мають легального статусу;

– *активізація політичного тероризму в демократичних суспільствах.* Відсутність (або віртуальна відсутність) причин внутрішнього походження та тенденція до зростання зовнішніх причин сприяють у багатьох країнах прояву різноманітних форм політичного тероризму як на внутрішньодержавному, так і на міждержавному та міжнародному рівнях;

– *зрощення тероризму з організованою злочинністю,* коли терористичні організації швидко пристосовують до своєї діяльності методи та техніку останньої; його індустріалізація, оскільки великі кошти не тільки вкладаються в терористичну діяльність, але й повертаються до вкладників прибутками. Терористичні організації отримують підтримку не тільки від офіційно зареєстрованих фондів, клубів, торговельних закладів, ігрного та шоу-бізнесу тощо, але й від протиправної діяльності, зокрема відеопіратства, контрабанди, шахрайства, незаконної торгівлі наркотиками, людьми тощо;

– *професіоналізація тероризму:* спеціальні тренувальні табори, які мають тренувальну програму, відповідні технології, кваліфікованих інструкторів, які проходили підготовку в частинах спеціального призначення. Бойовики вивчають розвідку та контррозвідку, зовнішнє спостереження, використання спеціальних заходів; мають свої канали взаємодії та обміну інформацією, необхідні кошти, зброю, вибухівку, розроблені шляхи відходу тощо;

– *зростання релігійного фактору.* В умовах біполярного світу існувало більш-менш підтримане на світовому рівні визнання державних інтересів, права окремих народів на самостійний шлях розвитку, багатовекторність

світового розвитку, що створювало надійні умови для втілення в суспільне життя ідейно-релігійної терпимості, визнання за різними народами права будувати систему соціальних відносин на засадах своїх ідейно-релігійних уявлень про справедливий соціальний устрій.

Однополярний світ з його насильницькою „демократизацією” народів та держав, поступовою відмовою від суверенітетів та державних кордонів створює умови, коли захищати держави не має сенсу, залишається битися за віру або релігійну соціальну ідею.

Тому ми стаємо свідками зростання безпечності ідейно-релігійного протистояння з одного боку та тенденції до формування нових інтегрованих та політизованих політико-ідеологічних та ідейно-релігійних течій.

– *широкомасштабне застосування засобів масової інформації.* Терористичні організації широко використовують нові можливості, які надає їм сучасна техніка. Вони мають можливості виступати по радіо, телебаченню або надсилати повідомлення до друкованих видань, застосовувати мережі Інтернету. Такий вільний доступ до ЗМІ робить насильницькі терористичні дії могутньою зброєю, яка призводить до залякування величезної кількості людей одночасно в різних куточках світу, дозволяє активно впливати на владні структури окремих держав задля прийняття або неприйняття тих чи інших політичних рішень;

– *перетворення політичного тероризму як і боротьби проти нього на дедалі ідеальніший засіб політичних провокацій, ефективний політичний інструмент суспільно-психологічного тиску на всіх рівнях* (особистість, її спільноти, держава, регіон тощо), реалізації політичних інтересів певних державних, соціально-політичних (елітарних) кіл. Саме тому вони ставлять політичний тероризм на перше місце серед проблем людства, а боротьбу з ним (або віртуальну форму цієї боротьби) – найважливішим напрямком у

світових, регіональних, міждержавних та внутрішньодержавних політичних відносинах.

– *поширення політтехнологічного тероризму* – тероризму, акти якого запроваджуються одними структурами (державними або недержавними), а подаються як здійснені іншими. Акти політтехнологічного тероризму розробляються та здійснюються в процесі впровадження так званого “чорного піару” та застосовуються завдяки подвійному підходу до оцінки соціально-політичних процесів та явищ, в тому числі й політико-терористичної спрямованості. Так, терорист Саддам Хусейн не мав ані зброї масового враження, ані намірів щодо її застосування; не було встановлено його зв’язків із Усамою Бен Ладеном, але саме це було офіційною версією щодо причин початку війни США в Іраку.

– *зростання воєнної складової тероризму*, поширення спроб оволодіти зброєю масового знищення або можливостей використання сучасних засобів комунікації. Вже сьогодні він здатен вести диверсійно-терористичні війни, брати безпосередню участь в досить масштабних збройних конфліктах із застосуванням важкого озброєння та засобів масового знищення. Саме тому відомий дослідник тероризму М.П. Требін доходить висновку, що війни після 2015 року, тобто війни шостого покоління, у своїй більшості стануть особливим родом воєнно-політичної стратегії, яка ґрунтується на асиметричних бойових діях і може мати політико-терористичну спрямованість, тому що об’єктом бойових дій будуть не стільки війська, скільки головним чином життєво важливі політичні та військово-політичні центри, населення країни в цілому [9, с.4]. Спостерігається тенденція до того, що на міжнародному рівні країни можуть бути втягнені у збройні протистояння з терористичними угрупованнями (воєнізованими формуваннями політичного тероризму), які не мають прямої державної належності, або ця належність ретельно приховується [8, с.42].

Висновки. Таким чином, цивілізаційна криза створює певні сприятливі умови для виникнення та поширення тероризму, оцінюючи у взаємозв'язку специфічність факторів, умов, явищ та процесів, які складають об'єктивне бачення тероризму, можливо зробити висновок, що за певних умов в будь-якій країні можлива його активізація та поширення за основними напрямками діяльності – політичної та кримінальної.

Список літератури:

1. *Блищенко И. П.* Международное уголовное право / И. П. Блищенко, Р. А. Каламкарян, И. И. Карпец и др. – М.: Наука, 1995. – 172 с.;
2. Глобалізація і безпека розвитку : [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. / керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. — К. : КНЕУ, 2001. — 733 с.;
3. *Данильян О. Г.* Філософія права. Навчальний посібник / О. Г. Данильян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов та ін. / За ред. О. Г. Данильяна. – Харків : Юрінком Інтер, 2006. – 272 с.;
4. *Дзьобань О. П.* Національна безпека в суспільствах транзитивного типу : [монографія] / – О. П. Дзьобань – Х.: НАУ ім. М.С.Жуковського “ХАІ”, 2004. – 291 с.;
5. *Дмитриев А. В.* Насилие: социально-политический анализ / А. В. Дмитриев И. Ю. Залысин. – М.: РОССПЕП, 2000. – 328 с.;
6. *Карпов Е. Л.* Международный терроризм: особенности его военно-политических объединений / Е. Л. Карпов, Г. А. Морохов, В. А. Родин // Военная мысль. – 2003. – № 1. – С. 3 – 11;
7. *Ліпкан В. А.* Тероризм: юридична дефініція та зміст / В. А. Ліпкан // Тероризм і боротьба з ним. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників / Під ред. А. І. Комарової, Ю. В. Землянського, В. О. Євдокімова та ін. — К., 2000. — Т. 19. — С. 50—86.;
8. *Соколов К. Н.* Терроризм – это способ действия в эпоху глобализации / К. Н. Соколов // Независимое военное обозрение. – 2004. – № 34. – 10 – 16 сентября;
9. *Требин М. П.* Терроризм в XXI веке / М. П. Требин. – Мн. : Харвест, 2003. – С. 9 – 10.